

Repliek op A. Beekman, Professor Fokkema is verontrust, in Pedagogische Studiën, 1976, 53, 5, p. 172

S. D. FOKKEMA

Voor de reactie van Beekman op mijn artikel 'Opvoedkunde en opvoedkundig onderzoek' (deze jaargang, nr. 4, p. 109-116) ben ik zeer erkentelijk.

In het bijzonder waardeer ik de openhartigheid, waarmee hij uiting geeft aan de verontrusting die mijn schrijverij bij hem heeft opgewekt.

In het mij toegedachte kort bestek kan ik slechts kort op enkele punten, waar Beekman mij bekritiseert, ingaan.

1. *Brezinka, emancipatie en andere misverstanden*

Over de opmerking dat mijn betoog te suggererend, en een enkele maal insinuerend was, was ik ontsteld. Ik heb niets willen zeggen dat niet geschreven is, en zeker niet willen insinueren. Mijn referentie naar Brezinka (p. 113, linker kolom, 3e alinea) was van betrekkelijk perifere aard. Ik meen namelijk dat uit de omstandigheid dat een wetenschappelijke pedagogiek 'emanciperend', of liever 'aufklärend' kan functioneren niet noodzakelijk behoeft volgen dat emancipatie ook een opvoedingsdoelstelling is - hetgeen volgens Brezinka het standpunt van de 'Neue Linke' is -.

Voor het overige ken ik Brezinka alleen uit zijn bekende boek, en Beekmans commentaar op Brezinka in het geheel niet. Ik heb het zeer betreurd dat Beekman in dit verband een verholen beschuldiging of insinuatie aan zijn adres heeft kunnen lezen.

Om elk misverstand uit te sluiten: (a) Ik heb geen enkele door mij genoemde auteur als marxist geklassificeerd of willen aanduiden; (b) Het artikel gaat over eisen te stellen aan onderzoek, theorievorming en begripsbepaling en heeft dus geen enkele bedoeling of implicatie ten aanzien van het weren van personen.

2. *Stelling A 2*

Mijn stelling A 2 luidde: De opvoedingsrelatie is voor de natuurlijke opvoeder niet een vrij gekozen relatie. Hij is met de menselijke levenssituatie 'gegeven'.

Beekman zette daar vanuit zijn benadering een pendant tegenover: *Elk kind* kan een *gewenst* en dus gewild *kind* zijn; een opvoedingsrelatie dient een *gekozen* relatie te zijn.

In mijn formulering komt mijns inziens terecht meer tot uiting dat er grenzen zijn aan de autonomie van het menselijk subject. Ik kan echter met de vermoede intentie van Beekmans formulering een eind mee gaan, namelijk in zoverre zijn stelling de verantwoordelijkheid van de ouders voor het kind en de opvoeding benadrukt. Toch kan moeilijk worden staande gehouden dat degene die een kind en de opvoedingsrelatie expliciet wenst, resp. kiest, ook wéét wat hij kiest. Het gewenste kind is immers in hoge mate een onbekende, die op allerlei momenten 'een gegeven' vormt, ten opzichte waarvan de term 'aanvaarden' (in de zin van gegeven taak of opdracht aanvaarden) toepasselijker is dan 'kiezen'. Ik betwijfel tenslotte ook of men wel zo vrij en autonoom is in de besluitvorming om al of niet kinderen te willen hebben.

3. *De relatie van de opvoedkunde tot de opvoeder (Stelling B 9)*

Ook bij mijn stelling B 9 plaatste Beekman een pendant. Ik kan met zijn formulering geheel instemmen, doch merk op dat deze voorbij gaat aan hetgeen ik juist belangrijk vond, namelijk de relatie tussen de praxiologische-wetenschapsbeoefenaar en de opvoeder.

Naar mijn mening zijn er zowel door Beekman als door Spiecker uitlatingen gedaan die opgevat kunnen worden in de geest van een afhankelijkheidsstelling van de betreffende wetenschapsuitoefening van de betrokkenen. Als er in dit geval over afhankelijkheid gesproken wordt dan is dit een afhankelijkheid van o.a.: 'De leefwereld van het kind', waarin zelfs 'het criterium voor het eigen werk' te vinden zou zijn (Beekman, p. 55); de waardepremissen van de dienstvrager (Spiecker, p. 66); 'de emancipatie-waarde, zoals deze vorm aanneemt voor de betrokkenen in het probleemgebied.' (Beekman, p. 54.)

Mede met het oog op de opmerkingen van Beekman betreffende het door mij signaleerde tē vergaande respect voor waarde-opvattingen van de dienstvragers, wil ik in dit verband nog het volgende toevoegen.

a. Voor mij komt de omstandigheid of een (evt. geconfirmeerde praxiologische hypothese enige betrokke aanstaat, dan wel niet-strijdig is met zijn waardepremissen enz. . . . als extra criterium voor de wetenschappelijke waarde van een uitspraak niet in aanmer-

king (ook niet in de pedagogiek). Een dergelijke afhankelijkheid komt bovendien niet in aanmerking, omdat de opvoeding een verderstrekkende sociale context heeft dan die van de relatie opvoeder-opvoeding.

b. Een onderzoeker zal bij bepaalde vraagstellingen zeker zich moeten verdiepen in de 'leefwereld' van kinderen en/of opvoeders. Uit dit standpunt vloeit niet noodzakelijk voort dat deze als een soort laatste en onveranderlijke gegevenheid in onderzoek en theoretievorming kan fungeren; voorts kan de onderzoeker of theoreticus, ondanks mijns inziens gerechtvaardigde en wijze relativering van de inzichten en waarde-gevoelens van zijn 'subjects', hen wel degelijk 'au serieux' nemen, en in verstaanbare taal *bij hen terug trachten te komen*.

4. Afgrenzing van opvoedkunde en opvoeding

Het is mijns inziens onmogelijk om procedures van onderzoek en theoretievorming uit te vinden of te beschrijven die aan de normen van wetenschappelijkheid voldoen zonder dat tevens aanvaard wordt dat de wetenschappelijke rol en functie ook bepaalde beperkingen heeft. De praktische rol en functie van de opvoeder heeft beperkingen en sterke kanten, die weer van andere aard zijn. Derhalve is het in de fundamentele discussie over wetenschap en zijn toepassing nodig deze respectievelijke 'rollen' of 'functies' duidelijk te markeren, onder meer omdat dan duidelijk kan worden, wanneer en op welke wijze de één de ander moet aanvullen. M.a.w. de eigen betekenis en mogelijkheden van resp. opvoedkunde en opvoeding moet omlind worden. Ik vind dat zowel Beekman als Spiecker dit onvoldoende doen. Zij spreken o.a. over actietaal. Zie mijn uitvoeriger citaat uit Beekman (Fokkema, nr. 4 deze jaargang, p. 112, rechts boven).

Wetenschap is onvermijdelijk *representatie* in wetenschappelijke taal, hetgeen niet uitsluit representatie van een onder gegeven omstandigheden aanbevelenswaardig handelen.

Wetenschap, inclusief de resultaten van praxiologisch onderzoek, is in mijn opvatting *anderssoortig* dan het praktijk-handelen zelf. Dit komt ook onder meer tot uiting in de resp. wijzen waarop men afweegt of een wetenschappelijke conclusie *deugdelijk* is, en of een praktische richtlijn in een bepaalde situatie *bruikbaar* is. In het eerste geval is het de wetenschappelijke argumentatie die weegt; in het tweede geval kan een wetenschappelijke argumentatie gewicht in de schaal leggen, maar moet bovendien een aantal andere (meestal praktische) taxaties met het oog op de concrete situatie plaats vinden.

5. 'Emancipatie' als term in wetenschappelijk werk (o.a. bij Langeveld)

De moeilijkheid met het begrip 'emancipatie' in de opvoedkunde is wellicht *primaire* dat auteurs er zeer onderscheiden betekenissen aan hechten. De omstandigheid dat in het meer recente gebruik van deze term inderdaad vaak sprake is van een inhoudstoekenning aan het begrip, die ontleend wordt aan het referentiekader van (neo)marxistische opvattingen, acht ik een ernstig bezwaar extra.

Het gebruiken van een dergelijke term, waarbij een deel van 'het gehoor' een inhoudstoekenning afwijst, terwijl een ander deel van het gehoor dezelfde inhoud juist aanhangt, introduceert onzuiverheid en onzindelijkheid in de wetenschappelijke en praktische discussie.

Ik acht de term niet geschikt voor de betekenis waarin hij door Langeveld gebruikt is. Al is het zo dat vanaf een bepaalde leeftijd uitingen van het kind geduid kunnen worden met de betekenis dat het zelf 'iemand' wil zijn, valt toch niet vol te houden dat zijn toestand daaraan voorafgaand in enigerlei opzicht met die van een slaaf of een andere verworpenen der aarde te vergelijken is.

6. Sceptis en consciëntie

De sceptis ten aanzien van de wetenschap kan bij onderzoeker, fora en subsidiërende instellingen tot gevolg hebben dat men het met de wetenschappelijke procedures minder nauw neemt, en dat daardoor de kansen op een wetenschappelijke bijdrage er niet beter op worden. Ik heb slechts uitdrukking willen geven aan de hoop dat althans bij onderzoekers het zojuist genoemde effect niet zou optreden.

Literatuur

- Beekman, A. J., *Opvoedingswetenschap als Sociale Planwetenschap*, Groningen 1972 (geciteerd als: Beekman, p. 469).
- Beekman, A. J., Professor Fokkema is verontrust. *Ped. Stud.*, 53, 5, p. 1976.
- Fokkema, S. D., Opvoedkunde en opvoedkundig onderzoek. *Ped. Stud.*, 53, 4, p. 109-116, 1976 (geciteerd als: Fokkema, deze jaargang, nr. 4, p. 470).
- Spiecker, B., *Idealen en Idolen van de opvoedingswetenschap*, Meppel, 1974. (Geciteerd als: Spiecker, p. 469).